

Dragan Babić

OVO STVARNO LIČI NA KRAJ

(Džulijan Barns: *Odlazim(o)*, preveo s engleskog Zoran Paunović, Geopoetika, Beograd, 2026)

U opusima svih velikih pisaca ima dela slabijeg kvaliteta, a u slučaju Džulijana Barnsa manje uspešna izdanja javljala su se u ranoj i srednjoj fazi rada (*Pre no što me je sreća, Zureći u sunce* i *Engleska, Engleska*), ali i u novijem periodu (*Jedina priča* i *Elizabet Finč*). Ovi naslovi ne ugrožavaju ukupni utisak o njegovoj produkciji, dok novi roman, *Odlazim(o)*, koji se u prevodu Zorana Paunovića pojavio u isto vreme kad i izdanje na engleskom jeziku, dokazuje njegovu važnost u kontekstu savremene svetske proze.

U većini Barnsovih dela, pa i u ovome, važno je da se prvo razjasni pitanje žanra – iako formalno definisan kao roman, *Odlazim(o)* svakako nije klasičnog romanesknog karaktera, već se radi o mešavini memoarskog, esejističkog, polemičkog, anegdotskog i, uslovno rečeno, tradicio-

nalno shvaćenog proznog teksta. Ovaj autor često stupa u polje poližanrovskog i hibridnog pisanja (dovoljno je da se setimo monografije *Granice i preplitanja: problematika žanra u romanima Džulijana Barnsa* Nine Muždeke), a možemo primetiti i promenu u njegovoj poetici koja svedoči o tome kako se njegova interesovanja menjaju u zrelim stvaralačkim godinama. Tako se u prvoj fazi njegovog rada može izdvojiti snažan upliv istorije i biografske građe, pre svega u romanima *Floberov papagaj*, *Istorija sveta u 10 ½ poglavlja*, *Bodljikavo prase* i *Artur i Džordž*, kao i u pojedinim pričama zbirke *Obale Lamanša* i *Sto od limunovog drveta*, dok se ova praksa kasnije javlja u delima *Šum vremena* i *Čovek u crvenom kaputu*, te rubno u zbirci *Puls*. Međutim, u prekretničkom delu *Nije to ništa strašno* iz 2008, prvom naslovu hibridnog tipa koji Barns, s manje ili više odstupanja, piše do danas, konkretizuje se njegovo interesovanje za esejistički, memoarski, dnevnički, filozofski, polemički i nedvosmisleno autobiografski ili kvaziautobiografski spoj više različitih žanrova, formi, stilova i pristupa književnosti. To sad više nije samo poligon za pričanje priča, već i prostor u kom može da govori o temama koje su šire i univerzalnije od onih kojima se ranije posvećivao. Barns posmatra lični svet, svet književnosti i svet čitalaca sveobuhvatnije od većine savremenika, a ovaj okvir daje mu priliku da se obrati prisnije i konkretnije nego u romanu ili esejima, jer je svet u kom živimo višeslojan i jedino višeslojnim pisanjem može da se odgovori na njegovu prirodu. On insistira na verodostojnosti i događajima koji su mu obeležili život i pokušava da ličnim primerima i anegdotama ponudi publici autentičnost, verujući da se ti događaji prepoznaju kao tipični i na širem planu. Ovakav model pripovedanja postao je predmet interesovanja čitala-

ca, kritike i akademskih istraživača, a neka od Barnsovih najuspelijih dela (*Ovo liči na kraj, Puls, Nivoi života i Šum vremena*) nastaju nakon 2008. godine, kao rezultat poetičkih promena. I sam autor se prema ovoj promeni ophodi samosvesno i samokritično, i to upravo u novom romanu:

„One hibridne stvari koje pišeš – mislim da je to pogrešno. Trebalo bi da pišeš ili jedno ili drugo.” U ono vreme, možda bih rekao: „Eto, ako ništa drugo, dopadaju ti se bar neke moje knjige.” A sada sam rekao, odlučno: „Ne smeta mi što ti se ne dopadaju moje knjige, ali grešiš ako misliš da dok ih pišem ne znam tačno šta hoću.”

U okvirima žanrovskih preispitivanja i kritičkog odnosa prema sebi, Barns ispisi-je i roman *Odlazim(o)* kao narativ koji spaja dve priče: okvirnu i priču o priči. U njegovom tematskom središtu nalazi se romaneskna, fikcionalizovana priča o, kako nas pisac uverava, dvoje stvarnih junaka, Džin i Stivenu, njegovim prijateljima iz mladosti koji se ponovo sreću posle više decenije od vremena mladalačke ljubavi i razlaza. Naravno, uprkos tome što autor sve vreme govori da se radi o stvarnim ljudima i istinitoj priči – „Ovo što sledi je istinita priča, mada uz nju ide nekoliko upozorenja. Najpre, promenio sam imena dvoje glavnih likova, jednostavno zato što sam im obećao, svakom ponaosob, da nikad neću pisati o njima” – čitaoci ne mogu da utvrde da li je zaista tako, no za ukupni utisak i verodostojnost teksta ovakva potvrda nije ni potrebna. Barns često nastoji da pridobije poverenje čitalaca i da s njima uspostavi gotovo dijaloški odnos, ali takođe ne insistira na tome da mu slepo veruju; štaviše, određena doza skepse i dvosmislenosti podrazumeva se u njegovoj prozi, i stoga ovakvim izjavama, čak i u delu koje tek delimično može da se nazove romanom, moramo da pristupimo oprezno i sa svešću o nepouzdanosti pripovedača, junaka i autora. Ljubav ovo dvoje ljudi u prošlosti je nailazila na prepreke, a ponovno zaljubljivanje i brak govore nam o gomilanju životnih iskustava, sumiranju utisaka i novom pogledu na sopstvo i okruženje, ali i na sumnju u istinitost onoga što vidimo i potrebu da preispitamo sve i svakoga. Sve ove teme karakteristične su za Barnsa, i ovde su, kao i u više drugih romana, smeštene u isti kontekst, tematski okvir i junake. Zato Džin i Stiven nisu samo obični likovi Barnsove proze, već eho prethodnih junaka i figure koje rekapituliraju neke od tipskih odnosa ranijih romana, evocirajući starije priče, nudeći im nova razrešenja i dajući im priliku da se i dalje razvijaju.

Važna figura ovog trija jeste i sam pisac koji nastupa pod svojim imenom i prezime-
nom, i umnogome utiče na živote protagonista romana. On koristi njihove životne okol-
nosti i blizinu njihovoj izgubljenoj, pa pronađenoj ljubavi, da ispričepoveda lične priče (smrt
supruge, drugi brak i borbu sa rakom krvi), poveže ovu vezu sa drugim ljubavnim veza-
ma iz istorije književnosti i istakne važnost koju Džin i Stiven imaju u njegovom opusu.
Paralelno s tim, on objašnjava zbog čega uopšte piše o njima u ovom trenutku, to jest za-
što nije ranije tematizovao njihov odnos – njegovi prijatelji su, naime, zahtevali da to ne
radi, a on je iskoristio njihovu molbu da posveti značajan deo romana autopoetičkom
razmatranju koje vodi od (auto)biografskog predloška do konkretnog fikcionalnog dela:
„Pišem uglavnom pripovednu prozu, koja iziskuje polagano zrenje života pre no što on
postane upotrebljiva građa, i u tim trenucima nemam ideju šta bi moglo a šta ne bi mo-

glo da se pretvori u mogućnost za priču. Isto važi, u nešto manjoj meri, i za nefikcijsku prozu. Kao u slučaju priče o Stivenu i Džin, koja sledi." Barns se kasnije u više navrata vraća na ovaj proces, pominje da je oduvek želeo da ispriča „čitavu" priču za kojom je tragao celoga života, te priznaje da je bio neiskren prema svojim prijateljima i da je njihov život pretvorio u fikciju – „I šta sam uradio sa Stivenom i Džin? Kad su umrli, poduhvatio sam se pisanja o njima: prekršio sam obećanje koje sam im dao, i počeo da parazitiram na njihovim životima. Ko je od nas bio najmanje moralan? Tu baš i nema neke neizvesnosti, zar ne?" – čim je dobio priliku za to. No, sve ove ispovesti iz ličnog života i praktični primeri teorije književnosti prožeti dozom cinizma, ironije i nepouzdanosti dobijaju dodatni značaj usled pretpostavke koja je izneta u romanu kao njegova osnovna odrednica: „Trebalo u ovom trenutku naglasiti dve stvari: / 1) Ovde će postojati priča – ili priča u priči – ali ne odmah; i / 2) Ovo će biti moja poslednja knjiga." Opet, kao što autorovi poznanici mogu a ne moraju da se pretvore u junake njegove proze, tako i njegova izjava da se radi o poslednjem delu ne mora da se uzme kao činjenično stanje. Naročito zato što se Barns u trećoj fazi života bezmalo u svakom naslovu oprašta od čitalaca („Poslednjih godina, međutim, pisanje svake knjige kao da mi je poslednja ima izoštrereniji, i konkretniji smisao. A s vremena na vreme javi mi se i pomisao: 'Ova ne bi bila loša za oproštaj.'"). Ovde on to, međutim, radi najkonkretnije moguće, eksplicitno ističući da je roman *Odlazim(o)* njegov poslednji, te objašnjavajući kako se već duži niz godina oseća kao da se oprašta od književnosti i izričito tvrdeći da je ovo njegova labudova pesma: „Što se mene tiče, imam sedamdeset osam godina, i ovo će neopozivo biti moja poslednja knjiga – moj zvanični odlazak, moj poslednji razgovor s vama. [...] Ne, ovaj roman nije posveta *Žilu i Džimu*; niti je 'suptilan naklon Deridi'; kao ni moj poslednji '*roman-à-clef* i posveta *starom prijatelju*'. Knjiga će, međutim, pronaći svoje mesto (kakva god bila kritička reakcija) i pretpostavka čiste, pribrane namere tada će čitaocu svakako delovati sasvim očigledno." Upravo iz tog razloga se ova publikacija vremenski poklapa s autorovim osamdesetim rođendanom, a želja da se knjiga odjednom pojavi na što više različitih jezika i tržišta pokazuje nameru da se obrati publici u što širem zamahu.

Naposletku, trebalo bi da se razmotri pozicija koju bi ova knjiga mogla da ima u Barnsovom opusu, jer je jasno da se radi o naslovu koji nije u rangu njegovih najboljih dela, ali i o romanu neobične strukture i organizacije. Na primer, prvo poglavlje, u kom autor detaljno pojašnjava koncept spontane autobiografske memorije na osnovu kog se kasnije iznose detalji iz prošlosti protagonista, nefikcionalne je prirode i pre bi moglo da bude objavljeno u prošlogodišnjoj zbirci eseja *Promeniti mišljenje* nego u romanesknom okviru. Takođe, delovi priče o Džin i Stivenu na prvi pogled deluju kao da su nastali na osnovu dva različita materijala, iako je ovo rezultat činjenice da se zaista radi o dve skoro zasebne priče koje su se odvijale u dva odvojena vremensko-prostorna okvira, a tek su potom spojene u isti narativ. Ipak, Barns pokušava da uveže zasebne tokove u jednu koherentnu i fragmentarnu priču o nekoliko tema koje je i dosad obrađivao (protok vremena, povratak u prošlost, ljubav koja prestaje i ponovo se rađa), a sad ih osvetljava iz više uglova i žanrovskih odrednica. Otud ne iznenađuje što se vraća protagonistima stalno iznova, tražeći nova pojašnjenja, kontekste i primere koji će opisati njihovu sudbinu,

iako to može da uradi mnogo sažetije i svedenije. No, u završnom delu romana, u kom se direktno obraća čitaocima na način na koji to nije radio od čuvenog polupoglavlja romana *Istorija sveta u 10 ½ poglavlja* i trećeg dela knjige *Nivoi života*, evidentno je da postoji doza žala zbog situacije koja ga je navela da prestane da se bavi pisanjem, ali i zahvalnost čitaocima – „Kako god bilo, nadam se da ste uživali u našoj vezi tokom svih ovih godina. Ja svakako jesam. Vaše prisustvo me je radovalo – bez vas, zaista bih bio niko i ništa. Zato ću vas samo kratko dotaći po mišici – ne, ne skrećite pogled ka meni – a onda ću da se iskradem. Ne, ne skrećite pogled” – te je krajnji utisak istovremeno pozitivan, sentimental i gorak.

U ovom trenutku deluje suviše postavljati pitanje da li je ovo najbolji roman ovog pisca, jer to verovatno nije, ali jeste njegov prepoznatljiv, autentičan tekst koji bi malo ko mogao da napiše na sličan način. Ovde pokušava da obuhvati mnogo toga i na pojedinim mestima u tome i uspeva, iako manje ubedljivi segmenti teksta nagoveštavaju da možda nije slučajno što razmišlja o tome da zaokruži svoj rad i prestane s pisanjem. No, ako prihvatimo da se i u opusu velikih pisaca ponekad nađu naslovi neujednačenog dometa, ovakav razvoj ne mora da iznenadi, naročito kod tako plodnog i raznovrsnog stvaraoca. Važna je i recepcija koju ima kod naše publike, kao i činjenica da njegov dugogodišnji izdavač objavljuje srpski prevod romana *Odlazim(o)* upravo u trenutku kada i sam autor izražava želju da se to dogodi. Zoran Paunović odavno se nametnuo kao jedan od najpouzdanijih prevodilaca Džulijana Barnsa, naročito u poznijoj fazi njegove karijere; stoga, ako vreme pokaže da je ovo zaista poslednji roman, preciznost i autentičnost njegovog prevoda mogli bi da budu najbolji mogući način da se ovaj pisac dostojno oprosti i od srpske publike.